

Alady i el seu temps, per Júlia Costa

Júlia Costa, mestra, humanista i escriptora

Un dels grans personatges lligats al polièdric món del Paral·lel mític va ser Alady. Alady, Carles Saldaña i Beut (València, 1902-Barcelona, 1968), fou una persona coneguda i estimada, que va treballar a tot l'estat espanyol, sobretot al desaparegut Romea madrileny, tot i que després de la guerra, per motius més aviat personals, es va moure poc de Barcelona. Va intervenir en un munt de pel·lícules, generalment fent papers secundaris. Durant la postguerra se'l va poder escoltar força a la ràdio, quan aquest mitjà era molt present en la vida quotidiana, i un dels pocs elements d'oci a l'abast, al costat dels cinemes de barri. En els darrers anys de la seva vida col·laborava amb el programa *Radioscope*, de Salvador Escamilla, i va fer molt popular una cançoneta sobre la Rambla, que molta gent encara recorda.

El que feia Alady és difícil d'explicar i irreplicable, en tenim poques filmacions i gravacions i les seves intervencions al cinema no reflecteixen l'humor que traspuava, cantant, ballant, i explicant facècies. Alady era un showman lligat a la seva època. L'humor canvia i avui se'ns pot fer estrany que alguns dels seus acudits fessin riure tant la gent del temps dels nostres pares i avis. Miquel Badenas en va escriure una biografia, una part de la qual està basada en un llibre de memòries del còmic. Badenas i d'altres autors consideraven que en un altre país hauria estat un còmic important, tipus Bob Hope, actor amb el qual tenia fins i tot una retirada física, sobretot de gran. Hauria pogut anar a Amèrica però no li va venir de gust, malgrat la seva vida d'actor era un home familiar, molt lligat als seus pares, a la seva dona i als seus fills.

Alady va ser un gran innovador en el seu gènere, el que feia ell no ho feia ningú més i va defugir la imatge del pallasso tradicional de ben jove, triant el seu famós bombí i l'elegant esmoquin, ja que deia que era aquest un tipus d'indumentària transversal, que tant portaven els rics com els cambrers treballadors. Es diu que el pseudònim va ser idea de Rusiñol, qui va fer broma amb la seva actitud d'encantat, quan ell era molt jovenet, en una tertúlia, i a causa d'algunes llànties que portava a la camisa, però tot això forma part de la llegenda i hi ha diferents versions sobre l'origen del seu nom artístic.

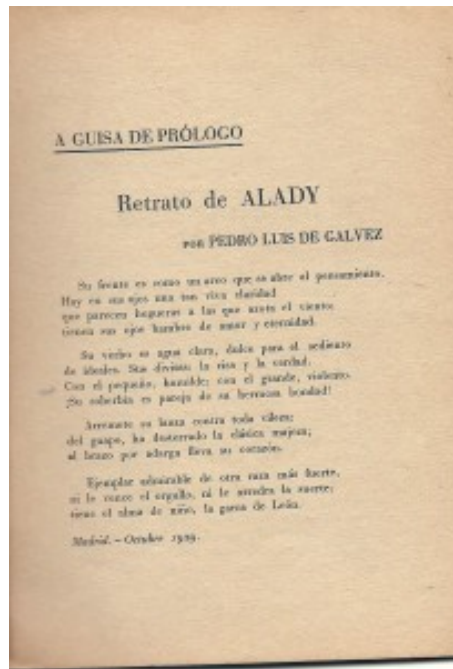
L'actor va morir l'any seixanta-vuit, relativament jove mirat des dels paràmetres del present. En aquella època el Paral·lel, però també d'altres zones de la ciutat, patien una gran transformació. L'economia havia millorat, la televisió havia substituït la ràdio, els cinemes de barri es decandien, la gent començava a desplaçar-se en sis-cents i les formes d'oci evolucionaven de pressa. Persones que més endavant van mitificar el món del Paral·lel el trobaven aleshores xaró, ordinari, complaent amb el franquisme, inculte, alienant i de poca volada. El mateix Alady considerava que en aquell moment, tot i que al Paral·lel encara hi havia uns quants teatres, tan sols subsistia, amb l'esperit dels vells temps, el Molino. La gent de la progressia benestant va començar a venir al Molino en aquella època i va contribuir a mitificar-lo, mentre que, per exemple, l'Apolo, semblava tota una altra cosa i feia unes programacions més eclèctiques i convencionals, malgrat que toqués sovint el gènere de la revista.

No és pas, doncs, que al Paral·lel dels seixanta no hi hagués, encara, molta activitat. Els cinemes, ja d'estrena, tenien força públic, es va voler plantar cara a la tele emergent amb iniciatives com el Cinerama o el Reggio i en alguns teatres antics s'hi va tornar a fer teatre, fins i tot teatre seriós i de categoria. Les hemeroteques mostren unes cartelleres sorprenents que no responen a cap teoria prèvia ni a cap tòpic recurrent. Però es van perdre moltes sales, no tan sols al Paral·lel sinó a tota Barcelona, entre les quals, l'emblemàtic Teatre Còmic.

Alady es va voler retratar l'últim dia d'existència del Còmic, davant d'una sala de butaques buida. També es va enderrocar el Condal però es va poder recuperar la sala i l'Apolo es va fer nou. El Còmic no va tenir tanta sort. El motiu principal dels canvis va ser la construcció de grans blocs de pisos de lloguer propiciats

per les caixes d'estalvis, per accedir als quals et calia tenir algun endoll i d'aquí ve que alguns dels primers inquilins d'aquells nous habitatges fossin gent coneguda o parents de gent coneguda.

Alady havia volgut ser poeta de jovenet i escrivia força bé, es va especialitzar durant un temps en les paròdies de tota mena. Es venien als quioscs uns fulletons amb acudits i lletres de cançons escrites per ell, de fet eren textos adaptats a músiques conegudes. Per exemple, amb la música de *Aquello ojos verdes* va escriure *Aquello ojos bizcos*. Era un humor innocent, molt a la seva manera, no sé si avui connectaria amb el públic del segle XXI i malgrat la seva blancor alguns aspectes d'aquells acudits serien considerats políticament incorrectes.

Això de l'humor és molt personal, però també és cultural i lligat al context històric. Alady a més a més ballava bé i podia fer una mica de tot. Molta gent pensava que era homosexual i de jove va rebre propostes per part de senyors que l'haurien promocionat però, pel que se'n sap, més aviat va ser un faldiller, un faldiller que va tenir la dèria de conservar una família convencional, dona i tres fills, que li van proporcionar estabilitat, suport i companyia. En el seu llibre de memòries, editat per Bruguera l'any 65, *Rialles, llàgrimes i vedettes*, explica com un d'aquests pretendents masculins amb calerons li va oferir, d'entrada, una bicicleta, un bé cobejat en aquells anys complexos de la seva joventut. Ell la va refusar i el senyoràs li va dir: *n'hi ha molts que han fet escarafalls com vostè i han acabat anant en bicicleta*.

Sebastià Gasch va evocar Alady en alguns dels seus llibres, explicava que el còmic, quan va publicar el volum de memòries, li demanava que mirés de fer-ne una traducció al castellà, car el llibre va sortir en català, un fet interessant considerant l'època, però no hi van ser a temps. Alady va morir tres anys després de la publicació del llibre pel qual desfilen un munt de personatges que es van relacionar amb ell, alguns de molt famosos, com Carlos Gardel, i d'altres que van tenir el seu moment de glòria i que avui resten oblidats.

Un dels detalls més interessants que ens explica Badenas a la seva biografia sobre l'actor és l'angúnia que a Carles Saldaña li feia pensar en la mort. No anava mai al cementiri i manifestava que si moria no volia que la família hi anés, però no li van fer cas i s'hi arribaven de tant en tant. A casa seva van començar a passar coses estranyes, queien objectes, entre els quals el gran quadre amb la fotografia de l'artista davant del pati de butaques del Còmic, buit, el dia abans d'enderrocar-lo. Van consultar un actor espiritista i els va aconsellar que no anessin al cementiri, tal i com era la voluntat del pare i marit. Així ho van fer i ja no va caure res més. No crec en aquesta mena de coses però he sentit explicar en directe alguns fets ben estranys, així que cadascú ho interpreti com li plagi però l'anècdota és ben real.

Vides malmeses: Tina De Jarque, Armand Guerra, Pedro Luis De Gálvez

Un dels personatges més encisadors que Alady menciona en les seves memòries és Tina de Jarque, una vedette que va fer tronar i ploure i que va morir assassinada per gent de la FAI en circumstàncies mai aclarides. L'escriptor Alfonso Domingo va investigar el tema i va escriure una novel·la, *El enigma de Tina*, a la qual crec que perjudica l'intent de fer encaixar la història amb calçador en un llibre de ficció, cosa que avui s'esdevé sovint amb un gran nombre de novel·la històrica.

Fa alguns anys es va recuperar, per casualitat, una curiosa pel·lícula anarquista, *Carne de fieras*, rodada durant el temps de la guerra, on surt la Tina de Jarque i una sex-símbol francesa, Marlène Grey, la qual es mostra nua, bé, amb una tireta que tapa poqueta cosa, a dins d'una gàbia de lleons. Marlène Grey feia aquest número en un circ i es va voler aprofitar la fama aconseguida amb l'espectacle per mirar de fer calaix.

Més enllà de les agosarades imatges, que mereixerien un estudi psicològic i sociològic, la pel·lícula, que avui podem veure amb facilitat al youtube, conté una mena de missatge moral una mica carca, i és que en això de redimir pecadores, sobretot si eren de bon veure, sembla que coincidien els catòlics i els anarquistes idealistes. La redempció de la dona pecadora ha estat una fantasia eròtica masculina recurrent, tot i que avui es trobi en decadència i aquesta temàtica va ser també una de les preferides en el teatre popular d'abans de la guerra, per part d'autors com ara Amichatis o Màntua.

Alady no semblava tenir cap mena d'idees polítiques i durant la guerra va sobreviure com va poder. L'empipava que el fessin treballar de franc en els molts festivals a favor de la causa que se celebraven, molts dels quals organitzats pels anarquistes. En una ocasió el van venir a avisar que guillés, ell i Tina de Jarque no havien estat convidats a un d'aquells festivals, que es feia a la Monumental, i això volia dir que estaven en perill i a les llistes negres. Va fer el cor fort i es va presentar al comitè organitzador, a preguntar per què no l'havien inclòs entre els participants, algú li va dir que pel fet que vestia com els rics, amb el famós esmoquin i el bombí i ell els va dir que també els cambrers anaven vestits d'aquella mena. Un dels responsables li va donar la raó i va actuar en aquell festival i en molts d'altres.

Més endavant, tal i com anaven les coses per Barcelona, i considerant que tenia la dona embarassada, va poder refugiar-se al País Valencià, a casa d'uns amics. Era molt conegut i tenia coneguts de totes les tendències, això va fer que després de la guerra pogués esquivar les depuracions, que eren força arbitràries i que li haurien pogut passar factura a causa d'aquelles intervencions en els festivals

organitzats per la CNT. El que inquieta més quan contemples la història en perspectiva és que la teva supervivència depenia en aquells anys de l'atzar, de qui t'ensopegaves i dels amics o enemics que tenies, tant durant la guerra com durant els anys foscos de la postguerra.

Veure la malaguanyada Tina de Jarque avui, en les antigues filmacions o en les moltes fotografies que se'n conserven, fa estrany que se la considerés la vedette més maca del seu temps, però els gustos canvien. Tina de Jarque tenia molts amics de dretes i amb diners, deien que fins i tot Juan March havia estat amant seu, cosa que no s'ha pogut comprovar, i això va fer que l'acusessin de ser de la cinquena columna, cosa altament improbable. Sembla que va seduir un anarquista destacat i que volien guillar amb alguns artistes més cap a Portugal emportant-se un botí remarcable, producte dels espolis fets a edificis religiosos. Tot plegat resta embolcallat en la brama i la llegenda i potser no en podrem saber mai la veritat completa.

És possible que això del botí robat fos el que contribuís de forma definitiva al seu trist final. De l'amic anarquista no se'n sap ben bé el destí, expliquen que per fer-se perdonar es va oferir per anar a missions arriscades, però tot plegat sembla molt novel·lesc, encara que la vida superi la ficció i que la realitat sovint no resulti versemblant. Vist amb perspectiva considero que la pobra de Jarque, malgrat el seu estil de vida, era una persona una mica innocent per a la vida pràctica, opinió que Alady també tenia sobre ella, i que potser no s'adonava dels perills que li podien complicar l'existència i fins i tot, com així va ser, fer que la perdés. Eren temps perillosos i tot era fràgil i atzarós, depenia d'amb qui t'ensopegaves més que no pas del que feies. Les memòries d'Alady, escrites encara durant el franquisme, passen molt de puntetes pel temps de la guerra civil, per raons òbvies.

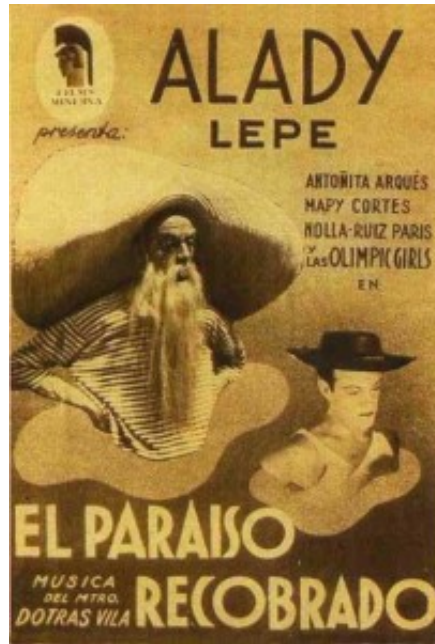
A l'entorn de la pel·lícula mencionada ens ensopeguem amb un altre personatge fascinant, víctima de les circumstàncies, el seu director, el cineasta Armand Guerra. El veritable nom de Guerra era José Estivalis Calvo. Va ser un anarquista militant, convençut i arrauxat. Va fer d'actor, d'activista polític, de guionista, de director. Va viatjar per tota Europa i va estar al mig de moltes iniciatives lligades a la seva ideologia política.

A França va endegar filmacions dedicades a coses com ara la Comuna de París o l'explotació de les dones cosidores. Tenia molts projectes, alguns d'ells irrealitzables, encara més quan no disposava de diners per tal de tirar-los endavant. Volia dedicar una pel·lícula documental a Ferrer i Guàrdia, una altra a Durruti. A *Carne de Fieras* Tina de Jarque és la dolenta de la història, mentre la francesa rossa, de qui no sabem què en va ser tot i que es deia que un lleó se l'havia acabat cruspint, a França, resta redimida i enamorada.

Implicat a fons en l'anarquisme, Armand Guerra va col·laborar de forma activa i militant amb la CNT. Va escriure un llibre, *A traves de la metralla*, del qual n'existeix una edició actual. No sabem si se'l pot considerar un bon director de cinema, tot i que això és relatiu, ja que la gran majoria del que va fer s'ha perdut. Ell mateix s'escribia crítiques relatives, per exemple, a la seva pròpia interpretació en una pel·lícula, lloant-la i firmant la crítica amb un dels seus nombrosos pseudònims. Va ser detingut per causes no aclarides, en el marc dels lamentables enfrontaments entre comunistes i anarquistes i va anar a parar a una txeca. Va romandre més de tres mesos empresonat. Ja no era jove, tenia més de cinquanta anys, va sortir d'allà en molt mal estat de salut i gràcies a persones que es van moure per tal d'aconseguir la seva llibertat.

Va aconseguir marxar a França i reunir-se amb la seva dona i la seva filla, que ja havien sortit d'Espanya, però els maltractaments li van passar factura i va morir d'un sobtat aneurisma, l'any 1939. La seva dona va cremar molts documents, espantada amb l'entrada dels nazis a França i la filla va saber ben poca cosa d'ell fins fa uns anys. Encara hi ha moltes ombres per damunt de la seva excepcional biografia, va ser tot un home de cinema en el sentit més ampli de la paraula. Armand Guerra havia dirigit una pel·lícula de l'any 1930, *El amor solfeando* o *El profesor de mi mujer*, la primera cinta sonora que va protagonitzar

Imperio Argentina i on Alady, que també intervenia per primera vegada en una pel·lícula, feia un paper secundari. Valentín Parera, que era la parella de la protagonista, va ser un actor molt ben plantat que va acabar per anar a treballar a Hollywood i que va morir ja gran, als Estats Units.

Alguns dels textos d'Alady, recollits en fulletons barats que es venien als quioscs i que apleguen lletres de cançons, acudits i facècies diverses, recorden els de Jardiel Poncela i, de fet, Alady va demanar sovint la col·laboració d'aquest escriptor i d'altres. En un d'aquests llibres, datat l'any 1933, al pròleg es pot llegir un sonet dedicat a l'actor, amb data de 1929. L'autor d'aquest sonet és Pedro Luis de Gálvez, un altre heterodox perdut a causa de la violència, en el seu cas, la franquista de la postguerra. Pedro Luis de Gálvez va ser un bon poeta, va néixer l'any 1882, era de família rica però va sortir ovella negra, per a desesperació del seu pare, general carlista, el qual en una ocasió el va estovar en públic, pujant a dalt d'un escenari on el xicot actuava.

Va ser un home intel·ligent però bohemí, que subsistia durant moltes temporades a base de *sablazos* i amic de gresques i senyores. Aviat van començar a córrer brames sobre la seva persona, fins i tot a *Luces de Bohemia* se l'evoca, protagonitzant un fet no comprovat, es deia que corria pels cafès amb un seu fillet mort acabat de néixer, ficat en una capseta, demanant diners per a l'enterrament. Es va tornar a casar més endavant amb una altra dona i va tenir dos fills. Havia estat detingut en alguna ocasió i va guanyar un premi literari mentre estava empresonat, cosa que va comportar que alguns intel·lectuals s'interessessin per ell i n'aconseguissin la llibertat. Escribia bé, però de forma una mica atzarosa i desordenada, tenia fama de bon sonetista, tot i que el sonet que va dedicar a Alady no sigui un dels millors exemples de la seva literatura.

Implicat en l'anarquisme, durant la guerra expliquen que s'uniformava i feia el fatxenda explicant fets que ni tan sols no eren certs. En realitat, malgrat les seves idees i la seva fatxenderia, va ajudar gent de dretes important perseguida, fins i tot tenint-los a casa seva. No va voler marxar del país en acabar la guerra, confiat en què les seves coneixences i el fet de no haver-ne fet de grosses li estalviaria problemes però no va ser així, una malaurada delació anònima va fer que el detinguessin i afusellessin l'any 1940. Molta gent dels qui havia ajudat, fos per por o per altres motius, no va fer gran cosa per ajudar-lo, però alguns sí que ho van intentar, tot i que no hi van ser a temps. La figura del poeta anarquista ha generat molta literatura i no és gens estrany. Un seu nét, Pedro Gálvez Ruiz (Málaga, 1940) és escriptor i traductor de l'alemany.

Un estudiós de la història del món de l'espectacle, Juan Antonio Ríos Carratalà, va publicar el 2010 un

llibre imprescindible, *El tiempo de la desmesura*, on, a l'entorn de tres pel·lícules, *Carne de fieras*, *El genio alegre* i *Rojo y Negro*, entra a fons en el món del cinema del temps de la guerra i de la immediata postguerra. Aquest llibre, també una mica desmesurat ja que aplega un volum d'informació excessiu per a poder-lo assaborir de forma adient, inclou dades molt interessants a l'entorn de Tina de Jarque i Armand Guerra, a més d'una bibliografia impressionant i extensa. *El genio alegre* va ser una pel·lícula atzarosa, protagonitzada per Rosita Díaz Jimeno, la dona del fill de Negrín, un personatge així mateix fascinant i encara poc conegut, potser perquè ella mateixa es va negar a parlar en excés del seu passat, quan ja es trobava a l'exili.

Rojo y Negro va ser l'única pel·lícula falangista clarament militant, dirigida per Carlos Arévalo, es va estrenar a principis dels quaranta i va desaparèixer misteriosament a les poques setmanes de projectar-se, en el marc de les divisions i depuracions que es van esdevenir a l'entorn del falangisme més radical i se suposa que per pressions de militars de no pes als quals no els abellia la visió poc ortodoxa del conflicte que donava el director. Avui també ha estat restaurada i recuperada i molt ben valorada, pel que fa als seus valors fílmics, més enllà de la ideologia.

Sobre Pedro Luis de Gálvez, el poeta anarquista i bohemí, va escriure un assaig imprescindible sobre ell el crític d'art Quico Rivas, mort el 2008, un altre personatge interessant, aquest ja contemporani nostre. És interessant comprovar com a partir d'un personatge com Alady i del seu entorn professional, podem arribar a esbrinar molts fets que encara resten emboirats i recordar personatges diversos, víctimes innocents o no tant del seu temps, que s'han oblidat de forma involuntària o intencionada i que ens mostren la complexitat d'una societat trasbalsada per la història i immersa en una violència i una inseguretat que de vegades costa de comprendre des del present.

Referències

Badenas, Miquel.(2001). *Carles Saldaña i Beut. Alady, l'últim rei del Paral·lel*. Barcelona: Mediterrànea.

Domingo, Alfonso. *El enigma de Tina*. Algaida Literaria, 2013 (Premio Ateneo de Valladolid)

Gasch, Sebastià. (1972). *El Molino. Memorias de un setentón*. Barcelona: DOPESA. Colección Espectáculo, 2.

Guerra, Armand. (2006). *A través de la metralla*. Madrid: LaMalatesta.

Jarry, Eric. (2002). *Armand Guerra, cineasta y pionero del cine militante (article publicat al diari virtual de la CNT: <http://archivo-periodico.cnt.es/280jun2002/cultura/index.htm> . Recuperat el 19/01/2017*

Ríos Carratalà, Juan A.(2010). *El tiempo de la desmesura*. Barcelona: Barril & Barral.

Rivas, Francisco. (2014). *Reivindicación de don Pedro Luis de Gálvez a través de sus úlceras, sables y sonetos*. Màlaga: Zut Ediciones.

Saldaña i Beut, Carles.(1965). *Rialles, llàgrimes i "vedettes"* (memòries d'Alady). Barcelona: Bruguera.

Per citar l'article: Costa, J. (2017). Alady i el seu temps. *Catxipanda*, (3). Recuperat (data de visualització), a <http://catxipanda.tothistoria.cat/SmaWN>